

Ministerstvo práce a sociálních věcí
odbor sociálních služeb, sociální práce a sociálního bydlení

Doporučený postup č. 04/2017,
kterým se nahrazuje a ruší původní doporučený postup č. 1/2014,
k detencím v zařízení sociálních služeb

Určeno pro Poskytovatele dotčených sociálních služeb, pracovníky obecních úřadů
obcí s rozšířenou působností, opatrovníky

Datum platnosti: 10. listopadu 2017

Datum účinnosti: 10. listopadu 2017

Vypracoval: Odbor 22

Počet stran: 30

Obsah

1.	Úvod	3
2.	Postup při uzavírání smlouvy	5
2.1.	Postup obecních úřadů obcí s rozšířenou působností	5
2.2.	Postup poskytovatele	8
3.	Postup poskytovatele při projevení vážně míněného nesouhlasu	11
3.1.	Vážně míněný nesouhlas	11
3.2.	Jak pracovat s klientem, který vyjadřuje nespokojenost se sociální službou	12
3.3.	Oznamovací povinnost	14
3.4.	Vedení evidence podle § 91b zákona o sociálních službách	15
3.5.	Inspekce poskytování sociálních služeb, sankce při neplnění povinnosti evidence	15
3.6.	Postup soudu	17
3.6.1.	Místní příslušnost soudu	17
3.6.2.	Zahájení řízení	17
3.6.3.	Státní zastupitelství	18
3.6.4.	Účastníci řízení	19
3.6.5.	Zastupování a další podpora umístěného člověka	20
3.6.6.	Průběh řízení	21
3.6.7.	Rozhodnutí	22
3.6.8.	Odvolání	23
3.6.9.	Další způsoby řešení věci	24
4.	Specifika v případě dětských klientů	26
4.1.	Význam věkové hranice 15 let	26
4.2.	Postup u dětí starších 15 let	26
4.3.	Postup u dětí mladších 15 let	27
5.	Seznam zdrojů	30

1. Úvod

V pobytových zařízeních sociálních služeb může v některých případech docházet k situacím, kdy je klient této služby omezen na osobní svobodě. V řadě případů za něj smlouvu o poskytnutí této sociální služby uzavřel jeho opatrovník nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností (dále jen „OÚ ORP“) podle § 91 odst. 6 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen „zákon o sociálních službách“), popřípadě smlouvu uzavřel daný člověk sám, avšak později pozbyl v potřebném rozsahu schopnosti a není s to smlouvu o poskytování sociální služby sám změnit nebo vypovědět. Ačkoli čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropské úmluvy“) i článek 14 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením vyžadují, aby podmínky, za nichž může dojít k omezení osobní svobody člověka, byly v zákoně jasným a předvídatelným způsobem definovány, potřebná ustanovení v právním řádu chyběla. Nová právní úprava, řešící tento problém, vznikla na základě práce mezirezortní pracovní skupiny, která byla složena ze zástupců Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva práce a sociálních věcí, Kanceláře veřejného ochránce práv, Úřadu vlády ČR, Kanceláře vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, Nejvyššího státního zastupitelství.

Jedná se o zákon č. 189/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění zákona č. 87/2015 Sb., a zákon č. 372/2011., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů (dále též „detenční novela“).

Prostřednictvím novely zákona o sociálních službách v § 91a se konkrétně upravuje **oblast pro osoby, které nejsou schopny samostatně jednat a s uzavřením smlouvy o poskytování pobytové sociální služby v zařízení neprojeví souhlas, a v 91b pro osoby, které jsou už v zařízení umístěné (dále jen klient), ale smlouvu o poskytování pobytové sociální služby nejsou schopny vypovědět a s poskytováním sociální služby projeví vážně míněný nesouhlas.**

Poskytovatel si bude dále muset nastavit procesy pro řešení situací, kdy klient projeví nesouhlas s pobytem v zařízení, to znamená způsob zaznamenávání těchto situací, jejich vyhodnocování, role jednotlivých pracovníků, způsob předávání informací, způsob informování soudu.

Je tedy potřeba upravit postupy v oblasti jednání se zájemcem o službu, ochrany práv klientů v zařízení, vedení dokumentace o poskytování sociální služby. S novými postupy budou muset být všichni zaměstnanci seznámeni.

Výše zmíněná mezirezortní pracovní skupina pracovala již v době probíhajícího řízení Evropského soudu pro lidská práva ve věci Červenka proti České republice (stížnost č. 62507/12). Rozsudek v této věci byl vydán dne 13. října 2016. Stěžovatel namítal zejména porušení svého práva na svobodu a osobní bezpečnost zakotveného v článku 5 Evropské úmluvy. Evropský soud shledal, že je zřejmé, že z chování stěžovatele jasně vyplývalo, že v zařízení pobývat nechce. Jednalo se především o dotazy směřující na různé instituce po ČR. Jelikož ale zařízení nemohl sám opustit, Evropský soud konstatoval, že byl zbaven svobody. Souhlas opatrovníka, který byl v tu dobu stanoven jako podmínka pro zajištění stěžovatele v zařízení sociálních služeb vnitrostátními předpisy, není z hlediska článku 5 Evropské úmluvy dostatečný. Zákon musí obsahovat dostatečné záruky proti svévoli, což pouhý souhlas opatrovníka není. Dále konstatoval, že opatrovník dostatečně nevysvětlil, o jaký typ zařízení se jedná a jak dlouho v něm bude stěžovatel pobývat a ani další náležitosti. Taktéž bylo konstatováno, že soudy věc meritorně nepřezkoumaly, jelikož dospěly k závěru, že stěžovatel z důvodu zbavení svéprávnosti nebyl oprávněn udělit plnou moc nevládní organizaci, která žalobu podala. Opatrovnický soud se navíc věcí zabýval až po propuštění stěžovatele na svobodu, přičemž se spokojil toliko s vysvětleními, které dostal od opatrovníka, aniž stěžovatele vyslechl či ho o řízení alespoň vyrozuměl.

Tento doporučený postup tedy aplikuje do praxe již výše zmíněný zákon č. 189/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění zákona č. 87/2015 Sb., a zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů, který rozvádí podmínky, za nichž opatrovník či zástupce OÚ ORP může bez souhlasu člověka uzavřít smlouvu o poskytování pobytové sociální služby, dále poskytování sociálních služeb v případě, kdy osoba není schopna vypovědět smlouvu o poskytování pobytové sociální služby a projeví vážně míněný nesouhlas s poskytováním pobytové sociální služby, a popisuje možnost zpřesňuje právní úpravu soudního přezkumu nedobrovolného pobytu v zařízení sociálních služeb.

2. Postup při uzavírání smlouvy

2.1. Postup obecních úřadů obcí s rozšířenou působností

Podle § 91 zákona o sociálních službách uzavírá osoba smlouvu o poskytnutí sociální služby s poskytovatelem sociálních služeb.

- 1) Smlouva o poskytnutí sociální služby poskytované podle § 39 až 52, 57, 58, 64, 67 a 68 musí být uzavřena v písemné formě.
- 2) Smlouva o poskytnutí sociální služby poskytované podle § 54, 56, 60, 60a, 65 a 70 musí být uzavřena v písemné formě, pokud alespoň jedna smluvní strana při jednání o uzavření smlouvy tuto formu navrhne.
- 3) *Smlouva se neuzavírá v případě poskytnutí sociální služby dítěti na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy, výchovného opatření nebo předběžného opatření.*

Taková smlouva musí obsahovat náležitosti uvedené zákonem o sociálních službách v § 91 odst. 2 tj.:

- a) označení smluvních stran,
- b) druh sociální služby,
- c) rozsah poskytování sociální služby,
- d) místo a čas poskytování sociální služby,
- e) výši úhrady za sociální služby sjednanou v rámci výše úhrady stanovené v § 73 až 77 a způsob jejího placení, včetně způsobu vyúčtování,
- f) ujednání o dodržování vnitřních pravidel stanovených poskytovatelem pro poskytování sociálních služeb,
- g) výpovědní důvody a výpovědní lhůty, a
- h) dobu platnosti smlouvy.

Pokud osoba, která podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem zdravotních služeb není schopna sama jednat a nemá zákonného zástupce nebo opatrovníka, pak podle § 91 odst. 6 zákona o sociálních službách ji zastupuje při uzavírání smlouvy OÚ ORP, a to podle místa trvalého nebo hlášeného pobytu osoby, nebo jde-li o poskytnutí pobytových sociálních služeb v zařízení sociálních služeb nebo ve zdravotnickém zařízení lůžkové péče podle § 52, OÚ ORP podle sídla tohoto zařízení.

*Pokud osoba podle § 91 odst. 6 zákona o sociálních službách s uzavřením smlouvy o poskytování **pobytové** sociální služby v zařízení sociálních služeb neprojeví souhlas pak opatrovník nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností postupuje podle § 91a .*

Za neprojevení souhlasu lze považovat jak situaci, kdy osoba s uzavřením smlouvy aktivně nesouhlasí, tak situaci, kdy se k této záležitosti nijak nevyjádří (bez ohledu na to, zda je či není schopna se k věci vyjádřit).

Smlouvu o poskytování pobytové sociální služby a popř. její změny lze za této situace uzavřít pouze, nastanou – li níže uvedené skutečnosti, a to současně:

- 1) neposkytnutí okamžité pomoci při řešení nepříznivé sociální situace by v důsledku oslabení nebo ztráty schopnosti z důvodu nepříznivého zdravotního stavu způsobeného duševní poruchou ohrozilo její život nebo by jí hrozilo vážné poškození zdraví anebo by totéž hrozilo osobám v jejím okolí a
- 2) nezbytnou podporu a pomoc jí nelze zajistit mírnějším a méně omezujícím opatřením.

Podmínku, která je uvedena v § 91a ad 1 písm. a), posuzuje OÚ ORP na základě lékařského posudku vydaného poskytovatelem zdravotních služeb.

Skutečnost, že osoba/uživatel není schopna sama jednat, musí být tedy osvědčena aktuálním lékařským posudkem (zdůvodněným) vydaným poskytovatelem zdravotních služeb [s ohledem na možný střet zájmů podle § 88 písm. c) zákona by se nemělo jednat o lékaře poskytovatele sociální služby]. Dále je nutné zjistit, zda nemá osoba/uživatel zákonného zástupce nebo opatrovníka.

Může nastat situace, že sice byl projev vůle v této věci učiněn, ale okolnosti se zjevně podstatným způsobem změnilly a lze předpokládat, že osoba/uživatel by takové prohlášení neučinila nebo by je učinila s jiným obsahem. Za těchto okolností je nezbytně možné obrátit se na soud se žádostí o změnu nebo zrušení tohoto projevu vůle (§ 43 občanského zákoníku).

Uzavírání smlouvy a uplatnění ustanovení § 91 odst. 6 zákona o sociálních službách - popis postupu

Místní příslušnost OÚ ORP se řídí trvalým nebo hlášeným pobytem osoby (zájemce o poskytování sociální služby), která vstupuje do smluvního vztahu s poskytovatelem sociální služby. OÚ ORP zastupují tajemníci nebo jimi pověřeni zaměstnanci.

Uzavírání smlouvy není pouze jednorázový akt týkající se podpisu smlouvy, ale jedná se o celý proces jednání mezi smluvními stranami, který může vyústit v podpis smlouvy.

Z tohoto důvodu je zaměstnanec OÚ ORP povinen se seznámit se **všemi okolnostmi a informacemi, které souvisí, s poskytováním sociální služby, např.** provedením sociálního šetření, popř. zaměstnanec má možnost požádat o jeho provedení příslušného sociálního pracovníka. Zaměstnanec také kontroluje, aby **smlouva obsahovala všechny náležitosti podle § 91 odst. 2 zákona o sociálních službách** (musí mít možnost si smlouvu řádně prostudovat, případně se poradit i s právníkem).

Kontroluje zejména zda:

- poskytovatel poskytuje sociální službu na základě příslušného oprávnění (registrace). Tedy zda splnil svou registrační povinnost (případně oznamovací). Toto lze ověřit v elektronickém systému – Registru poskytovatelů sociálních služeb: <http://iregistr.mpsv.cz>, na příslušném krajském úřadu, Magistrátu hlavního města Prahy nebo OÚ ORP, může o doložení této skutečnosti také požádat samotného poskytovatele.
- smlouva musí obsahovat všechny náležitosti podle § 91 odst. 2 zákona o sociálních službách (viz. uvedeno výše).
- nejsou stanoveny nepřiměřené výpovědní důvody ze strany poskytovatele sociální služby,
- stanovená úhrada za poskytování sociální služby je v souladu s ustanoveními § 73 až § 77 zákona o sociálních službách a s vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

OÚ ORP odmítne uzavřít smlouvu, která poškozuje práva uživatele nebo je dokonce v rozporu se zákonem. Určení zaměstnance, který bude zastupovat, je na vedení OÚ ORP. Doporučujeme, aby jím byl zaměstnanec se zkušenostmi nejen z oblasti sociálních služeb a se znalostmi zákona o sociálních službách, ale obecně i se znalostmi soukromého práva.

Zastupuje-li OÚ ORP osobu při uzavírání smlouvy podle § 91 odst. 6 zákona o sociálních službách, nejedná se o stav trvalý. Účelem takového zastoupení osoby je potřeba zajištění ochrany práv a oprávněných zájmů osoby, která není schopna sama jednat a nemá jiného zákonného zástupce nebo opatrovníka, ve smluvních vztazích. Pokud dochází ke změně smluvních podmínek a je třeba uzavřít *dodatek smlouvy*, zastupuje OÚ ORP osobu i v tomto případě, je-li na základě aktuálního lékařského posudku vydaného poskytovatelem zdravotních služeb konstatováno, že osoba není schopna sama jednat.

2.2. Postup poskytovatele

Poskytovatelé pobytových sociálních služeb zapracují do svých vnitřních směrnic zabývajících se jednáním se zájemcem o službu podrobnější postup odpovídající druhu služby a cílové skupině (okruhu osob), podle kterého standardně postupují v případě, kdy zájemce o službu není schopen samostatně jednat a při uzavření smlouvy bude zastoupen opatrovníkem nebo OÚ ORP. Zjistí-li poskytovatel, že zájemce není schopen samostatně jednat a nemá zákonného zástupce ani opatrovníka, informuje zájemce a případně i jeho blízké osoby o možnosti podání návrhu na ustanovení opatrovníka či o možnosti využití jiných institutů podporovaného rozhodování dle občanského zákoníku. Pokud rodina o podobném řešení neuvažuje a o případné opatrovnictví nejeví zájem, nebo v případě, kdy soud ještě nerozhodl o některém z podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat (nápomoc při rozhodování, jmenování opatrovníka, omezení svéprávnosti) a jednání se zájemcem o poskytování služby je před uzavřením smlouvy, předá poskytovatel sociální služby (nebo osoba blízká, aj.) informaci o zájemci o službu OÚ ORP. Záleží na konkrétním typu poskytované služby a vnitřních předpisech jednotlivých zařízení, ale aby nedošlo k prodlevě při uzavření smlouvy, měla by se informace předat 7–14 dnů před plánovaným započatím poskytování služby. Zároveň s předáním informace zašle poskytovatel OÚ ORP návrh smlouvy o poskytování sociální služby se všemi přílohami a dokumenty, na

kteře smlouva odkazuje (např. vnitřní pravidla o poskytování sociální služby) k případně úpravě tak, aby vyhovovala oběma zúčastněným stranám. V případě, že zájemce o službu zastupuje opatrovník, vede zaměstnanec poskytovatele jednání se zájemcem tak, aby od samého počátku byl přítomen i opatrovník.

Při zjištění, že zastupovaná osoba s uzavřením smlouvy o poskytování pobytové sociální služby nevyjádřila souhlas nebo nesouhlasí, by měl opatrovník učinit všechny nezbytné kroky pro to, aby byla v maximální míře realizována její vůle a přání. Pokud tedy např. osoba zásadně odmítá institucionální péči, je povinností opatrovníka vyplývající z občanského zákoníku, § 467 občanského zákoníku, hledat jinou sociální službu, například, která bude poskytována v místě, kde osoba dosavadně žije a jedná se o její přirozené prostředí. O těchto krocích by měl opatrovník vést podrobnou dokumentaci. Až pokud je naprosto prokazatelné, že dříve učiněné kroky jsou neúčelné, respektive přetrvává stav, kdy klient ohrožuje sebe nebo okolí, tak poté je možné podniknout kroky vedoucí k posouzení podmínek uvedených v § 91a odst. 1 zákona o sociálních službách. Zde je také nutné dodat, že neúčelnost a nefunkčnost neznamena, že potřebné terénní a ambulantní služby jsou nedostupné.

V případě realizace aktivity vedoucí k posouzení podmínek uvedených v § 91a odst. 1 zákona o sociálních službách, poskytovatel pobytové sociální služby může oproti podpisu opatrovníkovi předat písemný materiál informující ho o doporučených krocích, které by měl učinit, a podmínkách, které je potřeba splnit, aby bylo umístění uvedené osoby v souladu s právem. V případě jednání se zájemcem o sociální službu, který není schopen samostatně jednat a nevyjádřil souhlas s uzavřením smlouvy o poskytování pobytové sociální služby nebo s ní nesouhlasí a při podpisu smlouvy bude zastoupen opatrovníkem nebo OÚ ORP, zaznamená poskytovatel sociální služby vhodné ustanovení o doložení podkladů o splnění podmínek podle §91a zákona o sociálních službách do protokolu jednání se zájemcem o službu. Nicméně i v tomto případě musí proběhnout jednání se zájemcem o službu, nejen s opatrovníkem či zástupcem OÚ ORP. Jinak by mohlo dojít k situaci, kdy by jakákoli osoba-zájemce mohla být v sociální službě držena na základě prostého souhlasu opatrovníka, bez jakýchkoli dalších podmínek. Pokud by k takovému postupu došlo, jednalo by se o nezákonné omezování osobní svobody uživatele sociální služby a mohlo by to být vyhodnoceno jako nesprávný úřední postup.

Víše zmíněné záznamy mohou být využity pro pozdější individuální plánování průběhu péče nebo podpory a pozdější posuzování vážnosti nesouhlasu s poskytováním služby. Poskytovatel sociálních služeb je podle § 91c zákona o sociálních službách povinen vést

evidenci o osobách, kterým poskytuje pobytovou sociální službu na základě smlouvy uzavřené podle § 91a citovaného zákona. Do této evidence jsou zaznamenány všechny osoby, které byly při uzavření smlouvy zastoupeny opatrovníkem nebo OÚ ORP a které nevyjádřily souhlas nebo vyjádřily nesouhlas s uzavřením smlouvy o poskytování pobytové sociální služby. V evidenci jsou vedeny tyto údaje:

- a) jméno, popřípadě jména, příjmení a datum narození osoby;
- b) datum zahájení poskytování pobytové sociální služby;
- c) jméno, popřípadě jména, příjmení opatrovníka a adresa pro doručování nebo označení OÚ ORP, který smlouvu uzavřel.

Povinnost vést evidenci se vztahuje na smlouvy podle § 91a zákona o sociálních službách uzavřené až po 1. 8. 2016.

3. Postup poskytovatele při projevení vážně míněného nesouhlasu

3.1. Vážně míněný nesouhlas

Projevy nesouhlasu obecně a projevy vážně míněného nesouhlasu jsou velmi individuální. Nejde jen o slovní vyjádření nesouhlasu, ale může jít např. o pokusy o útěk ze zařízení, odmítání stravy apod. Toto chování však zároveň nemusí znamenat, že klient nesouhlasí s pobytem v zařízení, může jít o vyjádření nesouhlasu se stravou, nebo např. nedostatkem či nastavením volnočasových aktivit. Ke každému klientovi je třeba přistupovat individuálně, a vyhodnocovat jeho případný nesouhlas s poskytováním služby na základě znalosti jeho chování v jiných situacích, jeho schopností, jeho způsobů komunikace a dalších okolností.

Pokud zaměstnanec poskytovatele zaznamená projev nesouhlasu, je třeba, aby zjistil další okolnosti. Pomocí rozhovoru či dalších komunikačních technik bude zjišťovat, zda se nesouhlas nevztahuje na nějakou konkrétní situaci při poskytování sociální služby. Takové situace je pak vhodné řešit na místě nebo je možné předat informaci pracovníkovi odpovědnému za individuální plánování, klíčovému pracovníkovi nebo jen nadřízenému pracovníkovi. Pokud se však nejedná o nespokojenost s konkrétním způsobem poskytování sociální služby, nebo pokud si zaměstnanec není jistý, musí být tato informace předána určenému pracovníkovi poskytovatele. Pro každou směnu tedy musí být nastaveno, kdo je touto osobou. Může se jednat pouze o určení pozice nebo o konkrétní zaměstnance. Vždy tedy musí být k dispozici osoba, která bude určena jako kontaktní pracovník pro tyto případy a to i ve svátky, o víkendech, či v noci. Tato osoba musí zahájit interní postup, a to tak, aby do 24 hodin od zjištění projevu nesouhlasu, tato informace byla oznámena soudu. Podoba tohoto interního postupu je na rozhodnutí poskytovatele. Zjištění o tomto projevu vůle může zaznamenat i provozně technický personál. Proto při tvorbě vzdělávacích plánů je nutné vzít v úvahu i tuto skutečnost, v tomto ohledu by měl být proškolen všechen personál. V každém případě je nutné si uvědomit, že toto oznámení může učinit kdokoliv, kdo se v zařízení pohybuje, a to i jako třetí osoba (na poskytovateli nezávislá osoba).

Z uvedeného vyplývá tento postup: uživatel v přítomnosti pracovníka projeví nesouhlas být v zařízení. Pracovník informuje o tomto projevu osobu, která je určena pro příslušnou směnu pro zajištění odeslání informace na soud. Určená osoba by měla (spolu s příslušným

pracovníkem, který podal informaci) u uživatele ověřit nesouhlas s užíváním sociální služby. Při potvrzení nesouhlasu, dle interních pokynů, zajistí odeslání informace na soud a tuto informaci předá řediteli organizace (nebo jiné určené osobě). Dle vnitřních pravidel může být časová souslednost též opačná, tedy nejdříve konzultace s ředitelem, poté odeslání na soud. Také je možností si interně nastavit proces zjištění, jestli se jedná o vážně míněný projev nesouhlasu, anebo projev nesouhlasu, který nelze považovat za vážně míněný. Nicméně pokud poskytovatel k tomuto přistoupí, doporučujeme vytvoření pracovního týmu, který komplexně provede posouzení projevu nesouhlasu a jeho vážnosti. Je však třeba zdůraznit, že takový tým by musel být schopen sejít se v čase tak, aby nesouhlas byl oznámen soudu do 24 hodin od okamžiku jeho identifikace (pokud tedy k projevu nesouhlasu dojde v pátek večer, musí být jeho posouzení a případné oznámení soudu učiněno do sobotního večera, apod.). Vlastní týmové posouzení musí být důkladně popsáno (zvláště v případě rozhodnutí, že se jedná o projev vážně míněného nesouhlasu), aby v budoucnu nevznikla pochybnost o kvalitě jeho posouzení.

Doporučené složení týmu: vedoucí pracovník řídící přímou péčí o klienta, klíčový pracovník klienta (pokud je stanoven), zástupce personálu přímé péče, sociální pracovník, zdravotnický pracovník. V případě odeslání informace k soudu je nutné provést záznam do evidence „nesouhlasů“.

Pokud bude rozhodnuto, že se o projev vážně míněného nesouhlasu nejedná, doporučuje se situaci zaznamenat do osobní dokumentace klienta.

3.2. Jak pracovat s klientem, který vyjadřuje nespokojenost se sociální službou

Základní princip předcházení vyjádření nespokojenosti se službou je důkladný přístup k procesu jednání se zájemcem. To znamená, že jednání se nevede v žádném případě jen s opatrovníkem anebo se zástupcem OÚ ORP, ale primárně s člověkem, kterému bude služeb poskytována, a to i v případě, že tento není schopen samostatně právně jednat a musí být při uzavírání smlouvy o poskytování sociální služby zastoupen. Znamená to zvolit vhodný způsob komunikace, která je pro člověka srozumitelná a projednat s ní, že vstupuje do sociální služby, co to znamená a současně vyslechnout od klienta jeho očekávání a přání. Pokud už v tomto stádiu vyjadřuje nesouhlas s budoucím poskytováním sociální služby, je

nutné o tomto jednat s opatrovníkem nebo se zástupcem OÚ ORP a aktivně jim pomoci vyhledat jinou formu podpory a pomoci.

Možné důvody nespokojenosti:

- problematická adaptace na nové prostředí (stesk po domově, po rodině, neznámé prostředí, osoby apod.)
- nespokojenost s určitou oblastí (jídlo, režimové opatření, spolubydlící na pokoji apod.)
- problematické chování pracovníků (časté střídání pracovníků, nevhodné chování), nebo jiných klientů.

Od počátku poskytování sociální služby je vhodné mapovat komunikaci klienta, jeho způsoby vyjadřování souhlasu a nesouhlasu. V případě potřeby podpory při navázání komunikace s uživatelem je vhodné spolupracovat s určitou kontaktní blízkou osobou či jinými odborníky. Pracovníci by se měli fakticky snažit co nejvíce se seznámit se zvyklostmi a běžným způsobem života klienta před příchodem do sociální služby, aby mohly být poskytovány služby individuálně a pracovníci rozuměli potřebám a přáním svých klientů. Zároveň je nutné připravit prostředí, které aspoň z části bude vytvářet vazbu na přirozené prostředí klienta. Pokud má uživatel blízké osoby, je vhodné aktivně vytvářet platformu pro podporu komunikaci s nimi.

Přechod z přirozeného sociálního prostředí, z jiné pobytové sociální služby či z lůžkového zdravotnického zařízení do pobytové sociální služby je zpravidla pro klienta velice náročný. Neznámé prostředí, neznámé osoby, změna režimu. Doporučujeme, aby měl poskytovatel sociální služby stanoveného pracovníka či pracovníky, kteří klienta budou seznamovat s prostředím, ostatními klienty, případně dalšími pracovníky od prvního dne v pobytové sociální službě a zaznamenávat proces adaptace a reakce na nové prostředí. Doporučuje se rozhovorem a pozorováním zjišťovat, jak klientovi vyhovují poskytované služby, případně revidovat práci a cíle s klientem. V případě akutní nespokojenosti je třeba pracovat s klientem operativně, soustředit se na jeho potřeby a v případě vyhodnocení vážnosti situace následně zajistit další odborníky, jako jsou psychologové, psychoterapeuti, pastorační pracovníci aj.

V případě, že pracovník vyhodnotí, že se jedná o dočasnou nespokojenost s konkrétní činností, režimem, jídlem, pracovníkem apod., zaznamená tuto skutečnost do dokumentace klienta a předá informaci nadřízenému pracovníkovi. Časté pocity a projevy nespokojenosti u klienta mohou vést k postupné změně ve vážně míněný nesouhlas. Doporučujeme proto této situaci předcházet individuálním přístupem ke klientovi a eliminací podnětů a situací, které

vyvolávají u klienta nespokojenost. Vhodná je spolupráce s rodinou, pokud je to možné. Do dokumentace je vhodné tuto nespokojenost zaznamenávat společně s přijatými opatřeními.

Doporučuje se upravit vnitřní metodické postupy pro práci s klientem, který vyjadřuje nespokojenost.

3.3. Oznamovací povinnost

a) soudu:

Poskytovatel je povinen podle ustanovení § 91b odst. 1 zákona o sociálních službách oznámit soudu, v jehož obvodu je zařízení sociálních služeb, skutečnost, že osoba, která není schopna vypovědět smlouvu o poskytování pobytové sociální služby, projevila s poskytováním pobytové sociální služby vážně míněný nesouhlas, a to ve lhůtě 24 hodin od okamžiku projevení tohoto nesouhlasu. Zákonem není definována forma/způsob oznámení soudu. Je však zcela nezbytné, aby toto oznámení bylo provedeno prokazatelným způsobem:

- a) datovou schránkou poskytovatele
- b) písemností v listinné podobě,
- c) informace zaslaná (prostým) mailem doplněná následně písemností v listinné podobě podáním shodného znění.

Vnitřní postupy poskytovatele by měly obsahovat postup pro zasílání oznámení, a to jak v pracovních dnech, tak ve dnech pracovního klidu, o svátcích, i víkendech.

b) tomu, kdo uzavřel smlouvu

V případě postupu poskytovatele podle § 91b odst. 1 zákona o sociálních službách je poskytovatel současně povinen podle § 91b odst. 3 zákona o sociálních službách informovat o oznámení soudu bez zbytečných odkladů toho, kdo uzavřel smlouvu o poskytování pobytové sociální služby. I v tomto případě se doporučuje oznámení realizovat prokazatelným způsobem, i když konkrétní forma není zákonem stanovena.

Poskytovatel by měl mít předpřipraven formulář oznámení soudu pro případ projevení vážně míněného nesouhlasu, který se následně doplní pouze o identifikační osobní údaje a popis projevu.

3.4. Vedení evidence podle § 91b zákona o sociálních službách

Poskytovatel je povinen vést nejen evidenci o osobách, kterým poskytuje sociální službu na základě smlouvy podle § 91a zákona o sociálních službách, ale také evidenci o případech projeveného vážně míněného nesouhlasu. Tato povinnost je stanovena v §91b zákona o sociálních službách. Plnění této povinnosti podléhá inspekci poskytování sociálních služeb, to znamená, že inspekce je oprávněna kontrolovat její naplňování.

Poskytovatel sociálních služeb vede evidenci o osobách, kterým poskytuje pobytovou sociální službu na základě smlouvy uzavřené podle § 91a zákona o sociálních službách, a o případech uvedených v § 91b odst. 1 zákona o sociálních službách. V evidenci jsou vedeny tyto údaje:

- a) jméno, popřípadě jména, příjmení a datum narození osoby,
- b) datum zahájení poskytování pobytové sociální služby,
- c) jméno, popřípadě jména, příjmení opatrovníka a adresa pro doručování nebo označení obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který uzavřel smlouvu o poskytování pobytové sociální služby podle § 91a,
- d) datum a četnost projevených vážně míněných nesouhlasů osoby s poskytováním pobytové sociální služby, včetně popisu situace,
- e) záznam o splnění povinnosti oznámit soudu podle § 91b odst. 1 skutečnost, že osoba projevila vážně míněný nesouhlas s poskytováním pobytové sociální služby, a
- f) popis vyřešení situace.

Tato povinnost se vztahuje na projevené vážně míněné nesouhlasy od 1. srpna 2016.

3.5. Inspekce poskytování sociálních služeb, sankce při neplnění povinnosti evidence

Detence v sociálních službách je oblastí, která je kontrolována v rámci inspekce poskytování sociálních služeb. Tato kapitola přibližuje, jakým způsobem bude inspekce pracovat.

Zaměstnanci pobytové sociální služby by měli: 1) rozpoznat jednotlivé formy nesouhlasu, ať se jedná o projev verbální, neverbální či o faktické jednání klienta; 2) sledovat projevy vůle klienty v intenzitě, frekvenci a čase – existence písemných záznamů.

Inspektor čerpá informace z analýzy dokumentace, rozhovorů a pozorování. Konkrétně posuzuje:

- zda poskytovatel vede evidenci vážně míněných nesouhlasů;
- rozhovory s respondenty/klienty;
- rozhovory se zaměstnanci;
- pozorování;
- individuální záznamy v osobní dokumentaci klientů;
- denní záznamy pracovníků v sociálních službách, klíčových pracovníků;
- denní hlášení zaměstnanců odd.[knihy hlášení nebo sešity, kterými si zaměstnanci předávají službu (jsou zde souhrnné události částí dne dle délky služby), knihy stížností];
- hlášení mimořádných situací.

Dále prověřuje:

- za jakých okolností klient uzavřel smlouvu;
- zda v evidenci nesouhlasů existují záznamy u daného klienta a pokud ano, zda poskytovatel informoval do 24 hodin soud a jak bylo v této věci rozhodnuto;
- pokud takové záznamy v evidenci nenalezne, zda znaky vážně míněného nesouhlasu obsahuje osobní dokumentace klienta, či je v rozhovorech popisují zaměstnanci, případně ostatní klienti.

Obecně se soustředí na to:

- zda poskytovatel vede evidenci vážně míněných nesouhlasů;
- zda jsou v rámci evidence obsahově dodrženy údaje, které požaduje zákon o sociálních službách v 91c;
- zda poskytovatel oznamuje projevy vážně míněných nesouhlasů do 24 hodin od jejich zjištění soudu a zda o oznámení soudu informuje subjekt, který za klienta smlouvu uzavřel;
- jak soud rozhodl a další postup poskytovatele v této věci.

Pokud inspektor získá podezření (např. z rozhovoru s respondenty, zaměstnanci, z osobní dokumentace klientů či pozorováním), že v zařízení je klient, který projevuje vážně míněný

nesouhlas, vyžádá si od poskytovatele evidenci těchto případů. Pokud zjistí, že poskytovatel v rámci evidence nesplnil § 91c písm. e), tedy, že poskytovatel neoznámil soudu tuto skutečnost, učiní MPSV oznámení soudu o podezření na nepřípustnost držení osoby v zařízení sociálních služeb v souladu s § 91b odst. 2 zákona o sociálních službách.

Neplnění povinnosti vést evidenci podle § 91c zákona o sociálních službách se podle tohoto zákona považuje za správní delikt. Za správní delikt je možno podle § 107 odst. 5 citovaného zákona uložit pokutu až do výše 20 000 Kč.

3.6. Postup soudu

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“), stanoví postup soudu v rámci řízení o vyslovení nepřípustnosti držení v zařízení sociálních služeb (nazývané taktéž detenční řízení). Soud bude rozhodovat o tom, zda jsou naplněny zákonem stanovené podmínky pro držení člověka v daném zařízení, nebo zda dochází k neoprávněnému omezování osobní svobody.

Zmíněný zákon upravuje dané soudní řízení zejména v ustanoveních § 84 a následujících. Podpůrně se použije zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“).

3.6.1. Místní příslušnost soudu

Detenční řízení bude vedeno u soudu, v jehož obvodu je zařízení sociálních služeb¹. Tento soud přitom nemusí být totožný se soudem opatrovnickým (určený dle bydliště osoby²), se kterým byly sociální služby zvyklé komunikovat v určitých záležitostech svých klientů.

3.6.2. Zahájení řízení

Pro zahájení řízení je zásadní informování soudu poskytovatelem o tom, že klient zařízení vyslovil váženě míněný nesouhlas se svým držením. Na základě této informace jako podnětu

¹ Ustanovení § 34 ZŘS stanoví zvláštní místní příslušnost v tomto typu řízení.

² Ustanovení § 34 ZŘS stanoví, že příslušným soudem v řízení o svéprávnosti je obecný soud toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Ustanovení § 85 odst. 1 občanského soudního řádu pak určuje, že obecným soudem fyzické osoby je okresní soud, v jehož obvodu má bydliště, a nemá-li bydliště, okresní soud, v jehož obvodu se zdržuje. Avšak, právě v souvislosti s detenčním řízením může dojít ke změně. Ustanovení § 34 ZŘS dále uvádí, že je-li osoba umístěna v zařízení sociálních služeb dle § 84 ZŘS, pak je příslušným soudem pro řízení o svéprávnosti soud, v jehož obvodu je tento ústav. Rozhodující je pak faktická pozice zařízení, kde se služby poskytují, nikoli sídlo poskytovatele.

může soud z vlastní činnosti zahajovat usnesením zmíněné soudní řízení³. Ačkoli má povinnost podat soudu oznámení poskytovatel, může se stát, že v této povinnosti selže. Zákon však zdůrazňuje v § 91b odst. 2 ZSS, že toto oznámení může učinit každý. Soud tedy i v těchto případech vezme oznámení dalších osob jako podnět a řízení může zahájit. Stejně tak by soud mohl řízení zahájit bez informace třetí osoby, například pokud by se jako soud opatrovnícký ze spisu dozvěděl, že jsou tu takové skutečnosti, které odůvodňují nutnost vedení detenčního řízení.

Mimo to zákon stanoví v § 84a odst. 1, že umístěný člověk a jeho zákonný zástupce jsou oprávněni podat návrh⁴ na zahájení řízení. Je vhodné zdůraznit, že návrh může podat i osoba, která je omezena ve svéprávnosti (bez ohledu na to, jaký je rozsah jejího omezení).⁵ Lze tedy shrnout, že zcela bez ohledu na status osoby, která je v zařízení držena, má tato vždy možnost zahájit detenční řízení. Návrh na zahájení pak může soudu přijít jako prostý dopis, ve kterém například člověk informuje soud o zásadní nespokojenosti se svým pobytem v zařízení, o tom, že tam již dále nechce pobývat, ale že ho zařízení nepustí a že jeho opatrovník s tím nic nedělá. Pro soud však není rozhodná konkrétní podoba sdělení. Vzhledem k tomu, že se jedná ale o podání ve věci samé, musí z něj být vždy zřejmé, kdo podání činí, čeho se týká, co sleduje a musí na něm být datum a podpis. Pokud podání neobsahuje vše potřebné, vyzve soud k nápravě, při respektu ke způsobu komunikace člověka.

3.6.3. Státní zastupitelství

Státní zastupitelství je tím, kdo bdí nad ochranou veřejného zájmu, mj. i v situaci, kdy je ohrožována osobní svoboda člověka.⁶ Státní zastupitelství však nemá pravomoc vykonávat dozor nad dodržováním právních předpisů v zařízení sociálních služeb (jako je tomu například u vazby). Zvláštním oprávněním státního zastupitelství je pravomoc podat návrh na zahájení řízení o vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb⁷; v takovém případě je účastníkem řízení i státní zastupitelství. Protože by však pro státní zastupitelství bylo bez dalšího obtížné získat dostatečné podklady pro to, aby mohlo tento návrh podat,

³ Soud nemá povinnost zahájit řízení na základě jakéhokoli podnětu. Jak však vyplývá z ustanovení § 13 odst. 1 ZŘS, soud zahájí řízení bezodkladně poté, co se dozví o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení. Právě oznámení poskytovatele sociálních služeb dle § 91b ZSS je zákonem předpokládaným podnětem, na základě něžž se soud o rozhodných skutečnostech dozví.

⁴ Jedná se o ustanovení § 84a odst. 1 ZŘS. Návrh je titulem, u kterého soud nezvažuje, zda zahájí řízení či nikoli, ale návrh sám je přímo úkonem, který řízení zahajuje. Nebude se tak již vydávat rozhodnutí soudu o zahájení řízení.

⁵ To vyplývá z ustanovení § 84a odst. 1 ve spojení s § 84 ZŘS.

⁶ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších novel, ustanovení § 1 odst. 1.

⁷ Ustanovení § 8 odst. 2 ZŘS.

má nově zvláštní pravomoc k tomu, aby mohlo zjistit, případně ověřit všechny potřebné skutečnosti. Ustanovení § 8 odst. 3 ZŘS stanoví, že pro účely zjišťování podmínek k podání návrhu soudu na vyslovení nepřipustnosti držení v zařízení sociálních služeb je státní zastupitelství oprávněno:

- a) vstupovat v kteroukoliv dobu do zařízení sociálních služeb,
- b) nahlížet do dokumentace vedené zařízením sociálních služeb,
- c) hovořit s osobami, kterým jsou v zařízení sociálních služeb poskytovány pobytové sociální služby, bez přítomnosti jiných osob,
- d) požadovat od zaměstnanců poskytovatele sociálních služeb a dalších osob podílejících se na péči o osoby, kterým jsou v zařízení sociálních služeb poskytovány pobytové sociální služby, potřebná vysvětlení.

Jedná se o oprávnění, jejichž cílem je však ochrana práv uživatele služby, jeho osobní svoboda. Poskytovatel musí snést realizaci těchto oprávnění a poskytnout státnímu zastupitelství nezbytnou součinnost. Pokud státní zastupitelství shledá, že zde jsou podmínky pro podání návrhu, učiní tak a tímto úkonem dojde k zahájení řízení.

Státní zastupitelství však zřejmě častěji bude o daném případě informováno až soudem, po zahájení detenčního řízení. V tomto případě státní zastupitelství může do řízení vstoupit a získat tak postavení účastníka.

3.6.4. Účastníci řízení

Účastníkem⁸ řízení je vždy člověk, který deklaruje nesouhlas se svým držením v zařízení, dále jeho opatrovník (v případě že ho má) a poskytovatel sociálních služeb. Do zahájeného detenčního řízení může vstoupit i státní zastupitelství⁹, jak bylo uvedeno.

Účastníci řízení mají mnohá procesní oprávnění. Mohou se například vyjadřovat k věci, a to jak v rámci soudního jednání, tak i písemně mimo něj. Mezi jejich práva patří právo vyjadřovat ke všem důkazům, ke všem skutečnostem, které v řízení vyjdou najevo, mají možnost navrhnout důkazy k prokázání svých tvrzení a další. Účastníkům soud doručuje písemnosti, mají také právo nahlížet do spisu, činit si z něj kopie a výpisy. Mají také možnost podat odvolání, pokud chtějí napadnout rozhodnutí soudu.

⁸ Ustanovení § 84 ZŘS.

⁹ Ustanovení § 8 odst. 1, písm. g ZŘS. Řízení ale může státní zastupitelství svým návrhem i zahájit.

3.6.5. Zastupování a další podpora umístěného člověka

Je vhodné zdůraznit, že zadržovaný člověk není nikdy v řízení zastupován svým hmotněprávním opatrovníkem z důvodu hrozícího konfliktu zájmů. Opatrovník má vlastní postavení účastníka. V rámci něj nebude zastupovat umístěného člověka, ale bude prezentovat svůj vlastní názor k dané záležitosti. Typicky bude deklarovat, že uzavření smlouvy o sociální službě považuje za vhodné řešení pro člověka a bude uvádět důvody, proč tak učinil. Stejně tak i poskytovatel sociálních služeb bude prezentovat pouze vlastní vyjádření o tom, proč poskytuje danou službu klientovi, jakým konkrétním způsobem ji poskytuje atd. Klient služby bude však vždy v řízení zastupován vlastním zástupcem (a to i v případě, že se jedná o člověka plně svéprávného). Cílem je, aby procesní práva umístěného člověka byla plně chráněna (což by jistě v případě, že se bez dalšího nemůže dostat ze zařízení, nebylo možné). Proto si umístěný člověk může dle ustanovení § 69 ZŘS zvolit svého zmocněnce, který ho bude v řízení zastupovat. (Pokud by se jednalo o placené služby, náklady zastoupení by si musel hradit sám umístěný člověk.¹⁰) O tomto právu ho musí soud poučit. Zmocněncem nemusí být advokátem. Pokud si člověk (z jakéhokoli důvodu) zmocněnce nezvolí, jmenuje mu soud opatrovníka pro řízení (tedy pouze pro řešení tohoto detenčního řízení) z řad advokátů. (Náklady za zastoupení soudem jmenovaného opatrovníka pro řízení platí stát.) Stejně tak bude soud postupovat i v případě, kdy sezná, že je to třeba ochráně zájmů umístěného člověka.

Klient však může využít mimo zmocněnce, který ho má zastupovat, i další způsoby podpory při ochraně svých práv. O tom ho musí soud poučit. Pokud má umístěný člověk podpůrce (tedy osobu, s níž má uzavřenou a soudem schválenou smlouvu o nápomoci při rozhodování¹¹), může podpůrce svým jménem uplatňovat ve prospěch umístěného všechna jeho práva vzniklá v souvislosti s držením v daném zařízení. Může tedy například poslat soudu podání s návrhem důkazů ve prospěch umístěného člověka a vyjádření v reakci na informace poskytnuté dalšími účastníky. Pokud osoba podpůrce nemá, může obdobně využít svého důvěrníka. Zákon nestanoví požadavky na to, kdo může být důvěrníkem. Z povahy věci však vyplývá, že se jedná o osobu, kterému umístěný věří, že mu v jeho složité situaci dokáže pomoci, podpořit ho. Důvěrník nemusí být určován prostřednictvím plné moci, stačí i ústní deklarace vůle. Pro praxi je však nezbytné, aby došlo k zachycení projevu umístěného člověka o tom, že chce, aby ho důvěrník výše uvedeným způsobem podporoval.

¹⁰ Ustanovení § 74 ve spojení s § 84a odst. 6 ZŘS.

¹¹ Smlouva o nápomoci při rozhodování dle § 45 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále jen „OZ“.

3.6.6. Průběh řízení

Detenční řízení o držení v zařízení sociálních služeb musí být řešeno poměrně rychle. Zákon stanoví, že soud je povinen věc projednat a rozhodnout nejpozději do 45 dnů od dne zahájení řízení. Soud přitom může využít jak standardně vedeného soudního jednání v budově soudu, tak může, považuje-li to za vhodné, využít i méně formálního způsobu vedení řízení, a to tzv. jiného soudního roku¹². Ten se může odehrát na vhodném místě (například i v rámci sociální služby). S člověkem, o němž se řízení vede, by se měl setkat přímo soudce, který o případu rozhoduje.¹³

I přes omezený čas k vydání rozhodnutí soud musí provést dostatečné dokazování pro to, zda jsou splněny všechny zákonem stanovené podmínky pro omezování osobní svobody člověka. Pokud by splněny nebyly, není možné připustit držení osoby proti její vůli v daném zařízení. Ustanovení § 84a odst. 4 ZŘS za účelem posílení kvality rozhodování o těchto otázkách výjimečně příkladem uvádí typy důkazů, které by soud měl provést. Je zde obsažen výslech umístěné osoby, výslech ošetřujícího lékaře, zaměstnance v zařízení sociálních služeb, kteří poskytují sociální služby umístěnému člověku, a dalších osob, o jejichž vyslechnutí člověk, o jehož držení v zařízení sociálních služeb má být rozhodnuto, požádá. Soud taktéž vyzve osoby vykonávající odbornou činnost v sociálních službách¹⁴ k podání písemné zprávy, jejímž obsahem jsou zejména informace o podmínkách a okolnostech držení v zařízení sociálních služeb, včetně hodnocení, zda nezbytnou péči o člověka lze zajistit mírnějším a méně omezujícím opatřením. Je-li to nezbytné, soud přizve i další odborníky.

Cílem je, aby soud měl dostatečné a kvalitní podklady pro vyhodnocení celkové situace konkrétního člověka. Soud musí zvážit, zda daná sociální služba, způsobem, kterým je realizovaná, proti vůli daného člověka, je skutečně jediným možným řešením situace umístěného člověka a zda nelze podporu a pomoc zajistit žádným jiným mírnějším a méně omezujícím opatřením. Vypořádání se s veškerými skutečnostmi a důkazy, které v řízení vyšly najevo, musí být zachyceno v odůvodnění rozhodnutí.

¹² Jiný soudní rok upravuje ustanovení § 18 ZŘS.

¹³ Lze tak dovodit analogicky z judikátu Ústavního soudu, ze dne 23. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1974/14, bod 70, který se týká detenčního řízení, byť ve zdravotnickém zařízení.

¹⁴ Dle ustanovení § 92 ZSS tedy sociální pracovníci obecního úřadu obce s rozšířenou působností a dále pracovníci dle § 115 ZSS.

3.6.7. Rozhodnutí

Pokud soud sezná, že v daném případě nejsou splněny podmínky pro omezování osobní svody, **rozhodne o nepřipustnosti** dalšího držení člověka v dané sociální službě. Rozhodnutí soud doručí okamžitě, nejpozději do 24 hodin od jeho vydání, a to umístěnému člověku, dále jeho zástupci, opatrovníkovi pro řízení, poskytovateli sociálních služeb. V případě státního zastupitelství zákon sice nestanoví pro doručení lhůtu 24 hodin, je však vhodné, aby soud včasné doručil rozhodnutí i jemu, je-li účastníkem. Rozhodnutí soudu je vykonatelné již doručením.¹⁵ Za účelem monitorování situace detencí se pak rozhodnutí ve stejné lhůtě zasílá taktéž Ministerstvu práce a sociálních věcí, soudu příslušnému pro řízení ve věcech opatrovnictví člověka a obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má tento člověk místo trvalého nebo hlášeného pobytu. Soud zároveň učiní jiná vhodná opatření, aby se člověk mohl vhodnou formou s obsahem rozhodnutí seznámit a měl je k dispozici. (Soudu příslušnému pro řízení ve věcech opatrovnictví člověka bude rozhodnutí doručeno i v případě, že bude vyslovena připustnost držení člověka v zařízení sociálních služeb.)

Pokud soud rozhodne o nepřipustnosti držení, je povinností poskytovatele osobu propustit. Na rozdíl od povinnosti zdravotního ústavu však zákon poskytovateli sociálních služeb výslovně neukládá neprodlené propuštění člověka. V případě některých klientů by bylo možno propuštění realizovat fakticky okamžitě, bez větších obtíží. Lze dovodit, že zařízení v těchto případech musí neprodleně učinit veškeré nezbytné kroky k tomu, aby člověk mohl službu opustit, bude-li si to přát, a to s odpovídajícím zabezpečením (předáním dokladů, léků, financí a zařízením dalších nezbytností, aby následně nedošlo k jeho újmě). Veškerou potřebnou součinnost musí poskytnout i jeho opatrovník. V některých případech (zřejmě častějších) však nebude možno člověka okamžitě propustit ze zařízení a ani samotný člověk si takový postup nebude přát, jelikož by bezprostředně neměl kam odejít. V takovém případě bude nezbytné pro člověka nejprve zajistit navazující službu, do které bude odcházet, což však může vyžadovat určitý čas. Informace o možnostech člověka využít mírnějších a méně omezujících opatření získá člověk, opatrovník i poskytovatel mj. ze soudního řízení, v němž tato otázka představuje významný předmět řízení. Následně tedy bude na opatrovníkovi, aby bez zbytečného odkladu podnikl všechny nezbytné kroky k tomu, aby člověk mohl zařízení co nejdříve v souladu se svou vůlí opustit a využívat nové podpory odjinud.

¹⁵ Dle ustanovení § 171 odst. 2 OSŘ.

Opatrovnický soud člověka, který je o výsledku detenčního řízení informován, musí dle zákona zjišťovat, nejdéle do 3 měsíců od rozhodnutí o detenci, zda skutečno došlo k naplnění předmětného rozhodnutí, tedy zda opatrovník učinil veškeré potřebné kroky k nápravě.¹⁶

V případě, že se tak nestalo, bude zřejmě požadovat potřebná vyjádření a bude opatrovníka nadále kontrolovat. Zároveň může využít i různá opatření dle § 48 ZŘS k tomu, aby nad opatrovníkem dohlížel, aby tento skutečně řádně plnil své povinnosti. V případě, že by opatrovník tyto neplnil, mohlo by v krajním případě dojít i na jeho odvolání a jmenování opatrovníka jiného, který bude schopen potřebné kroky realizovat.

Může však nastat i situace, kdy soud rozhodne o tom, že **držení člověka je přípustné**, tedy že je v souladu se zákonem stanovenými podmínkami. I toto rozhodnutí bude soud doručovat, avšak nemusí se tak stát již v krátké lhůtě 24 hodin a soud bude doručovat rozhodnutí pouze účastníkům řízení a zástupcům, taktéž opatrovnickému soudu. Jak zdůrazňuje důvodová zpráva¹⁷, i v případě rozhodnutí o přípustnosti držení osoby má opatrovnický soud povinnost monitorovat činnost opatrovníka a zejména to, zda se snaží o nalezení vhodného řešení pro člověka, který je proti své vůli držen v zařízení sociálních služeb.

3.6.8. Odvolání

Odvolání mohou podat všichni účastníci řízení do 15 dnů od doručení rozhodnutí. Podání odvolání nemá odkladný účinek. To znamená, že rozhodl-li soud například o tom, že držení není přípustné, musí poskytovatel člověka propustit (respektive činit neprodleně kroky směřující k jeho propuštění, viz výše), byť podal odvolání proti danému rozhodnutí. Soud prvního stupně musí po podání odvolání postupovat rychle. Konkrétně musí poskytnout spis soudu odvolacímu bezodkladně, aby odvolací soud mohl rozhodnout ve lhůtě 1 měsíce od předložení spisu. Lhůta neplatí pro případy pokračování v řízení za situace, že osoba s držením souhlasí nebo byla propuštěna.¹⁸

Pokud by však v daném případě nebylo nikým podáno odvolání proti rozhodnutí o přípustnosti, nabyde toto právní moci. Po uplynutí lhůty 30 dnů od tohoto okamžiku bude moci být opětovně zahájeno detenční řízení, v rámci kterého může držený člověk iniciovat

¹⁶ Viz § 48 odst. 2 ZŘS.

¹⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění zákona č. 87/2015, s. 40. Dostupná na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=689&CT1=0>.

¹⁸ Ustanovení § 73 ve spojení s § 84a odst. 6 ZŘS.

opětovné přezkoumání své situace. Stejný postup může být uplatněn i v případě, kdy je soud vydá rozhodnutí, který řízení zastavuje.

3.6.9. Další způsoby řešení věci

Soudní rozhodnutí nemusí být v praxi jediným způsobem řešení situace. Může také dojít k tomu, že člověk, který vyjadřoval **nesouhlas**, názor změnil a chce v zařízení setrvat. Tato skutečnost musí být soudu oznámena a soud na základě ní bude řízení zastavovat. Avšak bude-li člověk trvat na vedení řízení o detenci (neboť například cítí, že určitou dobu byl v zařízení skutečně držen proti své vůli a chce, aby soud vyslovil, že toto držení v daném období nebylo v souladu se zákonem), může soudu sdělit ve lhůtě 2 týdnů od doručení rozhodnutí o zastavení řízení, že na projednání věci trvá. O této možnosti musí soud člověka poučit.¹⁹

Poskytovatel sociálních služeb může však taktéž v jakékoli fázi řízení (včetně období po pravomocném rozhodnutí o přípustnosti držení) vyhodnotit, že již není důvod k tomu, aby byla sociální služba uživateli poskytována způsobem, který omezuje osobní svobodu, případně poskytována vůbec, a že tedy může dojít k jeho **propuštění**, respektive k takové změně režimu poskytování, která nebude dále omezovat jeho osobní svobodu.²⁰ Tuto skutečnost musí poskytovatel soudu oznámit. I v tomto případě však může člověk prohlásit do 2 týdnů od doručení usnesení o zastavení řízení, že trvá na projednání věci. I v tomto případě musí dojít k poučení o této věci soudem.

¹⁹ Jedná se o pokračování v řízení dle § 72 ZŘS, ve spojení s § 84a odst. 6 ZŘS.

²⁰ V detenci v zařízení sociálních služeb se postupuje dle § 70 ZŘS o propuštění ze zdravotnického ústavu.

4. Specifika v případě dětských klientů

Právní úprava tzv. sociálních detencí, tj. detencí v pobytových zařízeních sociálních služeb, může vyvolávat otázku, do jaké míry dopadá též na případy, kdy je klientem pobytové sociální služby dítě. Dítětem je přitom v této souvislosti třeba rozumět člověka, který nemá plnou svéprávnost, a to z důvodu svého nízkého věku (svéprávnost tohoto člověka je tedy omezena ze zákona, nikoli rozhodnutím soudu o omezení svéprávnosti).²¹

4.1. Význam věkové hranice 15 let

Významnou věkovou hranicí je věk 15 let, jelikož počínaje 15. rokem věku je dítě v souladu s českým právním řádem schopno samostatně si určovat místo svého pobytu a bydliště (k tomu viz především § 10 odst. 10 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, viz též právní úpravu pracovněprávní způsobilosti v občanském zákoníku či právní úpravu výchovných povinností a omezení v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže). To velmi úzce souvisí též s oprávněním jeho rodičů coby jeho zákonných zástupců zastoupit takové dítě při uzavírání smlouvy o poskytování pobytové sociální služby. Platí totiž, že rodiče coby zákonní zástupci ne plně svéprávného dítěte, jsou toto dítě oprávněni zastoupit pouze v těch záležitostech, v nichž není schopno jednat samostatně.

4.2. Postup u dětí starších 15 let

Řešení situace dětí, které již dovršily 15. rok věku a kteří tak nabyly svéprávnost v rozsahu určování místa svého pobytu a bydliště, se tak v ničem neliší od postupů, které se uplatňují ve vztahu k dospělým a které byly popsány výše. Rodič v tomto případě totiž již nebude oprávněn zastoupit takové dítě z titulu svého postavení zákonného zástupce a v případě, že dítě nebude schopno uzavřít smlouvu o poskytování pobytové sociální služby samostatně (a to ani s využitím neformální podpory či formalizovaného opatření v podobě nápomoci při rozhodování podle § 45 a násl. občanského zákoníku), bude nezbytné, aby mu za tímto účelem byl soudem jmenován opatrovník (je přitom třeba zdůraznit, že v takovém případě

²¹ Je vhodné zdůraznit, že občanský zákoník, účinný od 1. 1. 2014, odlišuje nezletilost a omezenou svéprávnost z důvodu věku dítěte, přičemž nově i nezletilé dítě může být plně svéprávné, je-li mu plná svéprávnost přiznána, či uzavře-li toto dítě manželství. Nabytí zletilosti je přitom, na rozdíl od nabytí plné svéprávnosti, vázáno ze zákona na dovršení 18. roku věku.

nemusí nutně dojít současně též k omezení svéprávnosti dítěte v této oblasti). Je-li potřeba poskytnutí pobytové sociální služby na straně dítěte natolik akutní, že s uzavřením smlouvy o jejím poskytnutí nelze posečkat do doby, než soud o jmenování opatrovníka dítěti rozhodne, je nezbytné postupovat, stejně jako u dospělých klientů, v souladu s § 91 odst. 6 zákona. Rovněž ve všech dalších otázkách, týkajících se uzavírání smlouvy o poskytování pobytové sociální služby a průběhu poskytování této služby dítěti staršímu 15 let, platí to, co bylo uvedeno výše ve vztahu k dospělým. I u těchto dětí tak bude možné uzavřít smlouvu o poskytování pobytové sociální služby bez jejich souhlasu nebo navzdory jejich nesouhlasu jedině při splnění podmínek podle § 91a zákona o sociálních službách. Stejně tak v případě, že dítě starší 15 let, které není schopno samostatně vypovědět smlouvu o poskytování pobytové sociální služby, projeví vážně míněný nesouhlas s poskytováním pobytové sociální služby, bude nezbytné postupovat v souladu s § 91b zákona o sociálních službách, a to zcela shodným způsobem, jako v případě dospělých.

4.3. Postup u dětí mladších 15 let

Děti mladší 15 let svého zákonného zástupce v otázce volby místa pobytu a bydliště mají, a to v podobě svých rodičů či rodiče. Otázkou však je, jakou roli hraje v procesu uzavírání smlouvy o poskytnutí pobytové sociální služby dítěti souhlas nebo naopak absence souhlasu (ať již v podobě neschopnosti udělit souhlas či dokonce v podobě nesouhlasu dítěte) a zda i na dítě mladší 15 let dopadá režim § 91a a § 91b zákona o sociálních službách.

Ustanovení § 91a zákona o sociálních službách výslovně hovoří toliko o situacích, v nichž jménem člověka uzavírá smlouvu o poskytnutí pobytové sociální služby opatrovník či OÚ ORP. Občanský zákoník již přitom důsledně rozlišuje pojem opatrovníka na straně jedné a pojem zákonného zástupce na straně druhé, přičemž druhý z pojmů již zůstává vyhrazen výlučně pro rodiče dítěte, případně pro poručníka dítěte, který má v souladu s § 928 odst. 1 občanského zákoníku ve vztahu k dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič. Z uvedeného vyplývá, že postavení zákonného zástupce dítěte je silnější než postavení opatrovníka a je součástí výkonu rodičovské odpovědnosti ve vztahu k dítěti. Výkon povinností a oprávnění rodičů vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti ve vztahu k dítěti však nemůže být neomezený, a to ani jde-li o oprávnění rozhodovat o bydlišti dítěte a zákonné zastupování dítěte při právních jednáních. Rodičovská odpovědnost totiž není

pouze souhrnem oprávnění rodičů nad dětmi (ve smyslu „rodičovské moci“), nýbrž každé oprávnění z ní vyplývající je současně povinností rodičů ve vztahu k dítěti. Svých oprávnění a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti se rodiče dítěte v souladu s § 855 odst. 1 občanského zákoníku nemohou vzdát. Rodiče jsou navíc podle § 875 odst. 1 občanského zákoníku povinni vykonávat tato svá oprávnění a povinnosti v souladu se zájmy dítěte, respektive v nejlepším zájmu dítěte, měla-li by být využita terminologie Úmluvy o právech dítěte.

Má-li systém tzv. sociálních detencí sloužit k ochraně osobní svobody člověka, pak je třeba zdůraznit, že každé dítě má jako lidská bytost právo na osobní svobodu, a to bez ohledu na svůj věk. Nelze připustit, aby ochrana základních práv a svobod dětí, jimž by měly být v souladu s Úmluvou o právech dítěte garantovány naopak vyšší záruky než dospělým, byla v konečném důsledku slabší než v případě dospělých, přičemž je vhodné uvést, že v tomto ohledu nehraje a s ohledem na Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením ani nemůže hrát zdravotní postižení. Nízký věk dítěte, který sám o sobě zakládá zvláštní zranitelnost dítěte, klade tedy pouze vyšší nároky na stát, pokud jde o zajištění ochrany tohoto práva dítěte, a to i před zásahy ze strany soukromoprávních subjektů, včetně rodičů dítěte.

Zahraniční judikatura dovodila, že rodiče dítěte mohou zasahovat do osobní svobody dítěte jedině v případě, že se jedná o běžný výkon jejich rodičovské odpovědnosti (k tomu viz rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království ve věci *P (by his litigation friend the Official Solicitor) v. Cheshire West and Chester Council and another, P and Q (by their litigation friend, the Official Solicitor) v. Surrey County Council* ze dne 19. 3. 2013, [2014] UKSC 19). V českém prostředí je přitom třeba s ohledem na vázanost Úmluvou o právech dítěte a Evropskou úmluvou uplatnit zcela shodné pravidlo, má-li být osobní svoboda každého dítěte, bez ohledu na jeho věk či zdravotní postižení, chráněna na rovnoprávném základě nejen s ostatními dětmi, ale obecně s ostatními lidmi.

Z uvedeného tedy vyplývá, že záruky před neoprávněným zbavením osobní svobody, které dospělým garantuje § 91a zákona o sociálních službách, musí stejnou měrou dopadat též na děti, a to včetně dětí, které jsou při uzavírání smlouvy o poskytování pobytové sociální služby zastoupeny svými rodiči jako svými zákonnými zástupci, tj. dětí mladší 15 let. Uzavření smlouvy o poskytování pobytové sociální služby dítěti, v níž by dítě mělo pobývat bez doprovodu dospělé osoby a v níž by dítěti byla poskytována soustavná péče, totiž nelze

považovat za běžný výkon rodičovské odpovědnosti, ba naopak jde svou povahou o jednání, jímž se rodič ve své podstatě do značné míry svých oprávnění a povinností vyplývajících z jeho rodičovské odpovědnosti ve vztahu k dítěti vzdává. Nebude-li tedy v takovém případě dítě mladší 15 let schopno projevit souhlas s poskytováním pobytové sociální služby, či bude-li toto dítě dokonce projevovat nesouhlas s poskytováním této služby, pak bude možné uzavřít smlouvu o poskytnutí sociální služby jedině za podmínek upravených v § 91a zákona o sociálních službách.

Ze stejných důvodů dopadá na děti mladší 15 let v plném rozsahu též § 91b zákona o sociálních službách. Je třeba zdůraznit, že z hlediska projevu nesouhlasu s poskytováním pobytové sociální služby není žádným způsobem rozhodující věk dítěte, nýbrž vážnost tohoto jeho nesouhlasu, tj. vůle dítěte nebýt umístěno v pobytovém zařízení sociálních služeb. Ta je přitom vždy otázkou subjektivního prožívání dítěte a její váha nemůže být zlehčována poukazem na nízkou míru vyspělosti dítěte, které dosud nedokáže posoudit otázku významu a nezbytnosti svého umístění v daném zařízení. Dítě, jehož osobní svoboda byla v důsledku jeho umístění do zařízení pobytových sociálních služeb omezena, musí mít právo na přístup k soudu za stejných podmínek, jako dospělý.

5. Seznam zdrojů

- Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky - Doporučený postup pro poskytovatele pobytových sociálních služeb, 2016
[http://www.apsscr.cz/files/files/A5%20DOPORUCENY%20POSTUP\(1\).pdf](http://www.apsscr.cz/files/files/A5%20DOPORUCENY%20POSTUP(1).pdf)
- Informace pro poskytovatele sociálních služeb, opatrovníky a obecní úřady obcí s rozšířenou působností, zpracoval: Vočka Zbyněk, odbor sociálních věcí, Krajský úřad Olomouckého kraje, 2016 <https://www.kr-olomoucky.cz/download.html?id=39921>
- Tiskové prohlášení Ministerstva spravedlnosti k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Červenka proti České republice*, 2016
<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=5103&d=350924>